

INTERPRETÁCIA RÓMSKÝCH ROZPRÁVOK (PARAMISA) Z POHLADU ETNOGRAFICKÉHO VÝSKUMU RÓMOV

Bibiána Hlebová

Pedagogická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove

HLEBOVÁ, Bibiána: The Interpretation of Roma Fairy Tales (Paramisa) from the Perspective of Ethnographic Research of the Roma People. In *Philologia*, vol. XXX n°1 (2020): 187–196.

Abstrakt: Štúdia sa zaoberá interpretáciou rómskych rozprávok (paramisa) od rómskych autorov – Dezider Banga (*Čierny vlas. Cigánske rozprávky*, 1969), Ján Berky-Luborecký (*Sny o šťastí*, 1994), Elena Lacková (*Rómske rozprávky/Romane paramisa*, 1992) v kontexte slovenskej literatúry pre deti a mládež. Identifikuje v nich špecifiká Rómov a archetyp rómskej sociálnej skupiny, ktoré z historického hľadiska predstavujú znaky a vlastnosti typické pre primárny spôsob života predchodcov rómskeho obyvateľstva žijúceho v kmeňoch. Štúdia verifikuje a kategorizuje identifikované znaky identity Rómov v rómskych rozprávkach (paramisa) na základe historicko-etnografického výskumu Rómov E. Davidovej (2004) a výskumu rómskeho folklóru M. Hübschmannovej (1988).

Kľúčové slová: rómske rozprávky, rómski autori, slovenská literatúra pre deti a mládež, historicko-etnografický výskum, rómsky folklór, identita Rómov

Abstract: The study deals with the interpretation of Romany folktales (paramisa) by Roma authors – Dezider Banga (*Black Hair, Gypsy folktales*, 1969), Ján Berky-Luborecký (*Dreams on Happiness*, 1994), Elena Lacková (*Romany folktales/Romane paramisa*, 1992) in the context of Slovak literature for children and youth. Specifics of Roma people and archetype of Roma social group are identified, which, from a historical perspective, represent signs and characteristics typical for primary lifestyle of the Roma people's ancestors living in tribes. Identified characteristics of Roma people identity in the Romany folktales (paramisa) are verified and categorised based on the historic-ethnographic research on Roma people from E. Davidová (2004) and the research on Romany folklore from M. Hübschamnová (1988).

Keywords: Romany folktales, Roma authors, Slovak literature for children and youth, historic-ethnographic research, Romany folklore, Roma identity

V kontexte súčasnej literatúry pre deti a mládež na Slovensku sa do popredia dostáva osobitný druh literatúry od rómskych autorov, ktorí sa usilujú o nenásilné presadzovanie svojej rómskej identity (*romipen*) v slovesnom umení. Rómsky literárny text sa stáva prostriedkom na spoznávanie inakosti Rómov, čiže prostriedkom na spoznávanie ich správania a konania, myslenia a cítenia, spôsobu života a životnej filozofie, pričom nadväzuje na tradičný rómsky folklór, ktorý je jedným z najcharakteristickejších etnických determinantov Rómov. Rómska ľudová slovesnosť, tradície Rómov, ich vnímanie sveta i filozofia života sú súčasťou rómskej identity (*romipen*) uchováanej v danej komunite z pokolenia na pokolenie. Pojem *romipen* má podľa M. Hübschmanovej (1988, 80–91) mnoho významov, rómstvo nepredstavuje len rómsku kultúru, tradíciu, mentalitu, ale aj dodržiavanie určitých nepísaných zákonov, ako je pohostinstvo, pomoc, súdržnosť medzi Rómami a pod. Rómsku identitu (*romipen*) môžeme podľa M. Vágnerovej (1999) identifikovať na základe antropologických znakov (prejavujú sa odlišnosťou zovňajšku, pôsobia ako zdanlivé potvrdenie celkovej odlišnosti), ale aj etnických znakov (vlastný jazyk, normy, hodnoty, kultúra a tradičný spôsob života), ktorými sa príslušníci tejto minoritnej skupiny odlišujú od iných sociálnych skupín, najmä od majoritnej spoločnosti. Špecifickosť Rómov v tomto zmysle potvrdzujú aj slová rómskej autorky E. Lackovej (1992b, 94–95): „*My Rómovia sme zvláštni. Nenapodobiteľní. Naše vnútro, naše srdce treba skutočne pochopiť. Nielenže sa odlišujeme od majority spoločnosti farbou pleti, čiže antropologicky, ale odlišujeme sa aj svojim zdedeným temperamentom a inými vlastnosťami, ktoré nás Rómov robia skutočnými Rómami. Naše rómske srdce sa nedá pretvoriť.*“

Literárnohistorickým výskumom *pôvodnej a prekladovej rómskej literatúry* (písaná v slovenskom alebo slovensko-rómskom jazyku) na Slovensku po roku 1989 (Hlebová a kol. 2011) sme zaznamenali *kvantitatívny nárast literárnej tvorby rómskych autorov staršej i súčasnej generácie* – slovenské a slovensko-rómske preklady kníh od rómskych autorov zo svetovej literatúry v žánrovej pestrosti (leporelá, zbierky básní a piesní, zbierky rómskeho folklóru, antológie rómskych rozprávok, zbierky moderných autorských rozprávok, poviedky, novely, romány, žánre literatúry faktu). Dominantným literárnym žánrom sa stala *rómska rozprávka (paramisi)*, ktorou akoby rómski autori potvrdzovali, že „*bohatstvom rómskeho ľudu je jedinečný svet: svet rozprávky*“ (Andruška 2000, 166). Rozprávkové príbehy mali oddávna osobitné miesto a význam v každodennom živote Rómov. P. Valo (1994, 75) tieto rozprávania nepovažuje za pravé rozprávky, aj keď obsahujú rozprávkové príbehy, ani za povesti, hoci sa viažu na konkrétny čas, miesto, osobu a udalosť, ba ani za balady, aj keď je v nich často pochmúrna baladická atmosféra. Rómske rozprávky (*paramisa*) sú podľa neho rozprávania pre dospelých, ktoré v rôznych variantoch šírili rómski

rozprávači na svadbách, zábavách i pohreboch. Vkladali do nich svoju fantáziu, exotickú filozofiu dospelých Rómov, ich životnú skúsenosť i túžbu po šťastí.

Vo vybraných knihách rómskych rozprávok (paramisa) od rómskych autorov – Dezider Banga (*Čierny vlas. Cigánske rozprávky*, 1969), Ján Berky-Luborecký (*Sny o šťastí*, 1994), Elena Lacková (*Rómske rozprávky/Romane paramisa*, 1992a) – sme identifikovali špecifickú identitu Rómov (romipen) a archetyp rómskej sociálnej skupiny, ktoré z historického hľadiska predstavujú znaky a vlastnosti typické pre primárny spôsob života predchodcov rómskeho obyvateľstva žijúceho v kmeňoch. Verifikovali sme ich na základe historicko-etnografického výskumu Rómov E. Davidovej (2004) a výskumu rómskeho folklóru M. Hübschmannovej (1988) a kategorizovali do nasledujúcich tematických oblastí (Hlebová 2010): vonkajšie a vnútorné vlastnosti rómskych postáv, obrazy zo života rómskych postáv, medziľudské vzťahy rómskych postáv, duchovný svet rómskych postáv.

VONKAJŠIE A VNÚTORNÉ VLASTNOSTI RÓMSKÝCH POSTÁV

Vonkajšiu podobu rómskych postáv vnímame ako všeobecne príznačnú pre príslušníkov rómskeho etnika, zodpovedajú jej opisy *krásnej počernej tváre, čiernych očí, dlhých rozpustených a kučeravých čiernych vlasov, súmernej postavy* pri mužských a ženských postavách. Vyskytujú sa aj netradičné vonkajšie znaky niektorých rómskych postáv, ktoré mali *modré oči a bielu pleť*, v čom vidíme prepojenie Rómov na konkrétnu archetypálnu vetvu. Pri skúmaní **vnútorných znakov a vlastností** rómskych postáv sme objavili neobyčajnú pestrosť v ich danostiach a povahových vlastnostiach. Rómovia vynikali najmä *rozprávačským umením, odvahou, prefikanosťou, zmyslom pre humor, hašterivosťou, lenivosťou*, ale aj *nadaním na hudbu, spev a tanec*, ktoré považujeme za špecifickú súčasť dávneho rómskeho archetypu obyčajne hodnoteného ako nespútaný živel, ktorý dodnes žije svojším spôsobom života. Okrem bežných rómskych postáv (muži, ženy, deti) sme identifikovali **špecifické rómske postavy** – *vajdovia a čarodejnice*, tie mali osobitné, výnimočné postavenie v rómskej komunite a na základe svojich jedinečných vlastností a schopností predstavovali silné osobnosti, ktoré boli predurčené na vedenie a ovplyvňovanie rómskej komunity, čo ostatným príslušníkom dodávalo pocit istoty i bezpečia a zároveň zbavovalo jednotlivcov ich povinnosti riešiť svoje problémy samostatne.

OBRAZY ZO ŽIVOTA RÓMSKÝCH POSTÁV

Pri pozorovaní špecifickej rómskej identity sme sa zamerali na viaceré oblasti života rómskych postáv (kočovanie, štýl bývania, remeselnícke zručnosti, iný spôsob života, umelecké nadanie, domáce hospodárenie a stravovanie, odievanie), ktoré sú navzájom prepojené a komplexne predstavujú archetypálny obraz života Rómov:

Kočovanie. Išlo o *nomádsky spôsob života* rómskych postáv, ktorých domovom boli vozy, obytné vozy (tzv. maringotky), stany, provizórny prístrešok z vetiev, drevených dosiek či cely. Voz bol ťahaný koňom, verným pomocníkom, ktorého rómske postavy vždy považovali za priateľa a brata. Remeselníci mali aj ďalší voz, v ktorom bola dielňa s náradím.

Štýl bývania. Pre rómske postavy bolo typické bývanie v špecifických sústredených obydliach, tzv. *cigánskych osadách*. Na jednej strane boli osady formou sociálneho vylúčenia Rómov z miestneho spoločenstva, na druhej strane si v nich Rómovia žili svoj život. Obyčajne vznikali na miestach, kde boli vhodné podmienky na život, a to sociálne (len so súhlasom grófa) a prírodné (napr. v blízkosti vody, lesa, svahu) s možnosťou ľahkého získavania potravy z okolia.

Remeselnícke zručnosti. Najtypickejšie remeslo, ktorým sa rómske postavy živili, bolo *kováčstvo*. Rómske postavy vynikali aj v ďalších remeslách ako napr. *kotlárstvo* – vyrábali a predávali malé medené kotlíky, kotly, panvice či taniere; *zvonkárstvo* – spočívalo vo výrobe zvoncov rôznej veľkosti a rôzneho tvaru pre kravy, ovce a kozy; *korytárstvo* – vyrábali veľké i malé korytá, malé guľaté misky s držadlom, varešky, lyžice, naberačky a ďalšie predmety pre poľnohospodárstvo a domácnosť; *košíkárstvo* – zahŕňalo výrobu košíkov, opálok a metiel; *práca s drevom a hlinou* – rómske ženy pomáhali gazdinám vymazať hlinou steny bytov, pece, muži pomáhali miestnym obyvateľom stavať domy s hlinenou výplňou; *textilná remeselná výroba a tkanie šnúrok* – rómske ženy a dievčatá používali krosienka na výrobu tenších šnúrok, na výrobu hrubších šnúr sa už používali drevené krosná, ktoré ovládali rómski muži; *výroba kief a štetcov* z prečesaných prasacích štetín alebo konského vlasu. Rómske postavy svoje výrobky často predávali alebo vymieňali za jedlo a šatstvo.

Iný spôsob života. Možno sem zahrnúť: *priekupníctvo* – rómske postavy skupovali od dedinčanov staré šaty, handry, perie a iné predmety, ktoré potom predávali alebo vymieňali za nádoby a rôzne priemyselné výrobky; tzv. *konské handlovanie* – pri predaji koní, čo vyžadovalo dobrú znalosť koní a výrečnosť predávajúceho; *príležitostné a pomocné práce* – rómske postavy ich často využívali na zabezpečenie svojej rodiny; medzi rómskymi postavami boli aj také, ktoré sa živili nepoctivou prácou – *krádežami*.

Umelecké nadanie. Rómske postavy vynikali ako *hudobníci, speváci a tanečníci* – predvádzanie hudby bolo zdrojom ich obživy; často vyhrávali na grófskych dvoroch, na svadbách, zábavách, pri narukovaní za vojaka, v krčmách do tanca, k spevu i na počúvanie.

Domáce hospodárenie a stravovanie. *Obstarávanie jedla a spôsob stravovania* patrili k najkonzervatívnejšej črte života rómskych postáv, ktorý si dlho uchovával pôvodnú podobu. Ich stravovanie v rómskych osadách bolo nezdravé a nepravidelné, rómske ženy obyčajne varili len jedno jedlo, často nevarili vôbec. Spôsob stravovania v rómskych rodinách súvisel s ich životnou filozofiou – žiť zo dňa na deň, preto sa nestarali o zajtrajšok.

Odievanie. Uchovali sa *dve extrémne predstavy odievania rómskych postáv* – romantický štýl predstavujú pestré exotické sukne s prvkami elegancie maďarsko-grófskeho či španielskeho typu, jeho protikladom bolo biedne oblečenie tmavej farby. Rómske deti nemali svoje typické detské oblečenie, nosili obnosené odevy od starších, v lete boli najčastejšie nahé a bosé.

MEDZIĽUDSKÉ VZŤAHY RÓMSKÝCH POSTÁV

Zaujímali nás aj špecifické znaky rómskej identity v prejavoch medziľudských vzťahov rómskych postáv v typických životných situáciách, a to v rámci užšieho rómskeho spoločenstva (rómska rodina) i širšieho rómskeho spoločenstva (rómska kočovná alebo usadená skupina, veľkorodina):

Rómska rodina (rodová skupina, veľkorodina). Bola základom rómskeho spoločenstva a rómske postavy jej pripisovali najväčšiu hodnotu, ktorá bola vymedzená príbuzenstvom. *Patriarchálnu veľkorodinu* so systémom párového manželstva tvoril otec – hlava skupiny so svojimi bratmi, ženatými synmi, slobodnými dcérami a s deťmi svojich bratov a synov. Do ženskej časti skupiny patrila žena otca – matka, manželky či družky synov – nevesty, a bratov – švagriné. S touto veľkorodinou často žili aj rodičia otca a matky (dedo, babka), strýko a teta, svokor a svokra. Rómske deti získavali vo svojej rodine poznatky pre život i kvalifikáciu – osvojovali si pravidlá skupinového správania, špecifické etické normy a formovali si svoj pocit spolupatričnosti, čiže svoje rómstvo.

Rodové puto. Spočívalo vo *veľmi silno vyvinutom zmysle rodovej spolupatričnosti* Rómov, ktoré bolo silnejšie ako rodinné puto, čo sa prejavovalo v určitej podriadenosti Rómov svojmu rodu i kolektívnemu charakteru rodinných, resp. príbuzenských osláv a zvykov. Jedinec, ktorý sa chcel vymaniť z tradičných pút, sa dostal do rozporu medzi rodovým názorom a vlastným názorom na to, ako by chcel žiť, preto ho nakoniec odsúdili ako odpadlíka od rodu.

Vnútorne zákony Rómov. Boli základom spoločenského poriadku patriarchálnej veľkorodiny a rodových skupín, ktoré súviseli s postavením muža v rómskej komunite, so súdržnosťou a spoluprácou Rómov, s ich vzájomnou solidaritou a úctou k starším ľuďom, tie im po stáročia pomáhali prežiť aj v zlých časoch. O ich prísne dodržiavanie sa starali vlastné súdne inštitúcie – rómske súdy. Súdny tribunál sa skladal z vajdov veľkých rómskych rodín, uznávaných osobností s autoritou. Rómski sudcovia a rómske súdy boli zárukou toho, že sa dodržiavali rómske zvyky a nepísané zákony. Najvyšším trestom bolo vyhlásenie za nečistého – potrestaný Róm strácal svoju identitu, svoju česť, povesť, vážnosť osoby a čo je najhoršie – strácal svoje rómstvo. Mimoriadny význam mala *prísaha*, resp. potvrdenie pravdivosti slov (napr. pred svätým obrazom, pred oltárom v kostole).

Postavenie muža. Muž bol najdôležitejšou osobou v celom rómstve, pretože iba on zodpovedal za svoju rodinu v dobrom i zlom. Muž bol tradične pánom ženy, pánom rodiny a všetci ho museli počúvať (patriarchát). Muž stál vždy na čele rodiny, musel dostať všetko ako prvý a skôr ako ostatní členovia rodiny, tým mu bola preukazovaná úcta. Mužovi sa napr. nepatrilo chodiť ani po žobraní. Muži sedeli a zabávali sa pri jednom stole, ženám nebolo dovolené, aby sedeli spolu s mužmi, museli sedieť oddelene pri inom stole a zabávať sa medzi sebou. Muž musel zasvätiť do rómstva aj svojich synov, aby keď dorástli, vedeli využiť to, čo sa naučili od svojich otcov a čo sa tradovalo z generácie na generáciu. Aj rómske súdy boli vždy obsadzované iba mužmi, pretože iba Róm vedel rozprávať o rómskych problémoch, poznal všetky otázky a odpovede, mal svoje názory, ktoré prezentoval pred Rómami.

Postavenie ženy. Bolo veľmi nízke, podradné a potupné. Rómska žena bola považovaná za bytosť menejcennú a určenú hlavne na to, aby milovala, rodila a vychovávala deti, zabezpečovala jedlo a starala sa o domácnosť. Rómska žena nemohla mať väčšiu úctu ako Róm, utrpelo by tým rómstvo, preto musela pokorne rešpektovať rozhodnutie svojho muža a dodržiavať to, čo sa od nej v komunite vyžadovalo. Rómske ženy sa museli postarať aj o svoje dcéry, naučiť ich všetko, čo by malo rómske dievča vedieť. Iba najstaršej rómskej žene muž, synovia a zaťovia preukazovali veľkú úctu.

Zmysel pre súdržnosť a spoluprácu. Rómske postavy mali veľmi dobre vyvinutý tento zmysel zaužívaného skupinového spôsobu života a vlastníctva.

Vzájomná solidarita. Bol to nepísaný zákon vzájomnej solidarity ako jedna z najzávažnejších etických noriem v rómskych spoločenstvách. Súvisel s chudobným postavením Rómov a ich všeobecnou biedou. Tým, že sami nemali, cítili s druhým a bez váhania sa s ním podelili o chlieb či prístrešie. Bola by to hanba, keby nepomohli tomu, kto to potreboval.

Úcta k starším ľudom. Rómske postavy ju prejavovali k ľudom, ktorí mali v komunite osobitné postavenie pre svoje životné skúsenosti a múdry pohľad na život. V ťažkých životných situáciách sa s nimi často radili.

Pomenovanie osôb v rámci príbuzenského vzťahu. Špecifickým znakom identity rómskych postáv je časté používanie oslovenia v rámci rodiny i mimo nej etnonymom *Cigán, Róm, Cigánka*, ale aj oslovením *Rom* vo význame muž (z róm. *rom* = muž, manžel), *Romni* vo význame žena (z róm. *romni* = žena, manželka). Rómovia sa navzájom oslovovali aj pomocou apelatívneho pomenovania *brat – sestra*, a to aj mimo príbuzenského vzťahu, čo dokresľuje obraz o fungovaní rómskeho spoločenstva. Oslovovaním *brat – sestra* dodnes Rómovia nazývajú nielen svojich vlastných bratov a svoje vlastné sestry, ale aj nevlastných bratov i bratrancov a nevlastné sestry i sesternice.

Mená a prezývky. Rómske postavy mali popri vlastných menách aj svoje *prezývky*, ktoré v rómskom spoločenstve vznikali z nutnosti rozpoznávať sa v jednej rodine, veľkorodine alebo lokalite pri častom výskyte rovnakých mien a priezvisk. Pri propriálnych pomenovaniach mužských a ženských rómskych postáv sme pozorovali, že ich vlastné mená boli najčastejšie odvodené od slov z rómskeho jazyka (ojedinele zo slovenského či z maďarského jazyka), a to na základe charakteristických vonkajších alebo vnútorných vlastností postavy, ktoré boli príznačné pre svojich nositeľov a zodpovedali onymickému modelu *nomen omen* (lat. *meno znamenie*; pomenovanie, ktoré vystihuje jeho nositeľa).

Spoločné posedenia. Boli súčasťou kolektívneho spôsobu života rómskych postáv, išlo napr. o spoločné posedenia *pri ohni, na lavičkách pred domčekmi*, tieto posedenia utužovali vzťahy medzi kočovnými Rómami a vedomie ich príslušenstva k rómskej skupine.

DUCHOVNÝ SVET RÓMSKYCH POSTÁV

Duchovná oblasť rómskych postáv bola veľmi svojrázna, založená na predstavách, pocitoch a emóciách. Kočovný spôsob života, putovanie z miesta na miesto a najmä absencia pocitu domova ovplyvnili duchovný svet Rómov. Dominujú v ňom špecifické predstavy o hodnotách, viere v Boha a rôzne nadprirodzené bytosti. Duchovný svet Rómov je odrazom ich historického vývoja, nízkej úrovne poznania, ale aj nevyhovujúcich životných podmienok na okraji spoločnosti, čo tiež prispelo k ich zjednodušenému chápaniu prírodných a spoločenských javov:

Eudové náboženstvo a viera v Boha. U rómskych postáv sa vyznačovali predovšetkým prvkami starobylej viery a prežitkami prírodných atomistic-

kých názorov. Prioritu v ich duchovnom svete mal *Boh*, ktorého nazývali *Del*, *Devel*, *Dil*. Boha si predstavovali ako veľkého a dobrého ducha, akúsi najvyššiu bytosť, ktorá stvorila svet a riadi osudy všetkých ľudí, teda aj Rómov. Rómske postavy uctievali *Boha ako tvorcu života, ochranca pred zlom*, prejavovali svojmu *Bohu úctu a vďaku*, nepochybovali o *zvláštnych schopnostiach svojho Boha* ani o jeho múdrosti a spravodlivosti. Na druhej strane Rómovia vnímali *Boha ako vykonávateľa trestu či pomsty*. Pri oslovovaní *Boha* Rómovia často používali zdobneniny (*Deloro* = Božíček), niekedy i s prívlastkami (*baro Del* = veľký Boh, *sovnakuno Deloro* = zlatý Božíček). Rómovia verili aj v Ježiša Krista, ktorého vnímali skôr ako výnimočného človeka než nadprirodzenú bytosť. Rómovia obvykle nechápali, prečo je *farár* prostredníkom medzi Bohom a ľuďmi. V ich duchovnom svete farár nemal opodstatnenie, z čoho vyplynul aj ich neutrálny vzťah k nemu. Vnímali ho skôr ako osobu, ktorá má spojenie s druhým svetom – svetom mŕtvych.

Viera v nadprirodzené sily. Bola súčasťou duchovného sveta rómskych postáv. Bola to viera v existenciu rôznych *dobrych*, ale aj *zlých nadprirodzených síl* a *neznámych tajomných síl*, ktorých sa báli, lebo verili, že im spôsobujú zlo.

Povery, mágia a čary. Boli dôležitou súčasťou ľudového náboženstva rómskych postáv. *Povery* im predpovedali nejaké nešťastie, preto sa ich báli; využívali *mágiu* a *čary*, ktorými chceli urobiť niekomu zle, napr. privolať inému človeku zlo, nešťastie, chorobu, smrť. Rómske ženy sa venovali aj *vešteniu*, pri ktorom používali karty alebo veštili priamo z ruky. Pri veštbe nedodržovali žiadne pravidlá, k človeku, ktorému veštili, pristupovali psychologicky a inštinktívne improvizovali.

Duše mŕtvych. Rómske postavy *verili v duchov mŕtvych*, v ľudí dvoch duší alebo sŕdc. Podľa nich druhá duša nedá mŕtvemu pokojne spať a spôsobí, že mŕtvy chodí v noci navštevovať svojich pozostalých. Rómovia verili, že človek po smrti celkom nezomrel, že do neho iba vstúpila smrť, čo sa prejavuje v ich pohrebných zvykoch. Rozlúčka so zosnulým Rómom bola spojená s posedením pri mŕtvom, s tzv. *viradovaním*. Tri dni a tri noci bol mŕtvy vystavený v otvorenej truhle vo svojom dome, počas tohto obdobia sa pri ňom schádzali dospelí členovia jeho rodiny a priatelia, aby strážili mŕtveho – sedeli pri ňom, rozprávali rozprávky, príbehy o živote mŕtveho, popíjali a hrali karty.

Ľudové liečiteľstvo. Prvky poverčivosti nachádzame v *rómskych praktikách ľudového liečiteľstva*, ktoré obsahovali racionálne prvky, založené na empirických znalostiach a poznaní prírody, ale aj prvky magické, iracionálne, ktoré boli založené na viere v nadprirodzené schopnosti pomocou rôznych foriem zariekavania, zaklínania či vykonávania čarovných úkonov, ktorými Rómovia chceli odohnať chorobu alebo iné ťažkosti. Pri ľudovom liečiteľstve sa využí-

vali aj rekvizity – malé figúrky, ktoré boli primitívne vyrobené z vosku alebo z kosti a omotané ľudskými vlasmi. Ich účelom bolo zvýšiť účinok liečiteľského alebo magického úkonu, príp. človeka aj vydesiť.

Životná filozofia. Ovplyvňovala laxný prístup rómskych postáv k povinnostiam a záväzkom, v tomto smere si nepripúšťali žiadne starosti. Ich hlavným práním bolo žiť bez väčšej námahy, mať vlastný dom, rodinu a deti. Riadili sa filozofiou *žiť zo dňa na deň, čiže žiť tu a teraz*.

V štúdiu sme prezentovali špecifické znaky identity Rómov (romipen) na základe interpretácie vybraných rómskych rozprávok (paramisa) súvisiace s ich archetypálnym pôvodom, čím sme vytvorili zaujímavý obraz Rómov, resp. rómskych postáv, ktoré sme zaznamenali aj v ostatných literárnych žánroch v tvorbe rómskych (i nerómskych) autorov pre deti a mládež na Slovensku (Hlebová 2011). Oživovanie a uchovávanie špecifickej rómskej identity v literatúre pre deti a mládež na Slovensku vnímame ako prejav sebaidentifikačných a emancipačných snáh Rómov, čo hodnotíme pozitívne nielen z hľadiska literárnovedného (Sliacky et al. 2009), ale aj pedagogického, lebo cez poznávanie špecifik rómskej identity prostredníctvom slovesného umenia sa môžeme priblížiť k akceptovaniu a tolerovaniu inakosti príslušníkov rómskeho etnika žijúceho na našom území.

Štúdia je súčasťou riešenia projektu APVV-15-0071
Človek s hendikepom v literatúre pre deti a mládež.

Literatúra

- ANDRUŠKA, Peter. 2000. *Literárna tvorba národnostných menšín*. Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa.
- BANGA, Dezider. 1969. *Čierny vlas. Cigánske rozprávky*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo.
- BERKY-LUBORECKÝ, Ján. 1994. *Sny o šťastí*. Bratislava: Štúdio -dd-.
- DAVIDOVÁ, Eva. 2004. *Romano drom. Cesty Romů 1945 – 1990*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- HLEBOVÁ, Bibiána. 2010. *Rómska identita (romipen) v rómskych rozprávkach (paramisa)*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Pedagogická fakulta.
- HLEBOVÁ, Bibiána. 2011. *Slovník autorov rómskej literatúry pre deti a mládež*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Pedagogická fakulta.
- HLEBOVÁ, Bibiána a kol. 2011. *Rómovia v literatúre pre deti a mládež na Slovensku*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Pedagogická fakulta.

- HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. 1988. „Slovesná tvorba slovenských Romů. Přehled jednotlivých žánrů.“ In *Slovenský národopis* 36 (1): 80–91.
- LACKOVÁ, Elena. 1992a. *Rómske rozprávky/Romane paramisa*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo.
- LACKOVÁ, Elena. 1992b. „Rómčina je jazyk, ktorým sa dá všetko vyjadriť.“ In *Rómska tematika v literárnej a umeleckej reflexii*, eds. Pavol Plutko, Bohuslava Vargová, Viliam Zeman, 94–95. Bratislava: Vydavateľstvo Mikromex.
- SLIACKY, Ondrej et al. 2009. *Slovník slovenských spisovateľov pre deti a mládež*. Bratislava: Literárne informačné centrum.
- VALO, Peter. 1994. Paramisi Jána Berkyho. In *Sny o šťastí*, Ján Berky-Luborecký, 75. Bratislava: Štúdio -dd-.
- VÁGNEROVÁ, Mária. 1999. *Psychopatologie pro pomáhající profese. Variabilita a patologie lidské psychiky*. Praha: Portál.

doc. PaedDr. Bibiána Hlebová, PhD.
Katedra špeciálnej pedagogiky
Pedagogická fakulta Prešovskej univerzity
v Prešove
Ul. novembra 15
080 01 Prešov
bibiana.hlebova@unipo.sk